

XII
II 31430

TH. AVR. AGULETTI
PROFESOR LA LICEUL «MIHAIŢ VITĂZUL»

Op. 4512

XII R

11

SCRISÓRE PUBLICĂ

==== ADRESATĂ DOMNULUI =====

☆ ☆ GR. G. TOCILESCU ☆ ☆

== PROFESOR UNIVERSITAR. MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE ==

BUCURESCI

Tip. „MINERVA“

1903

~~Inv. 31430~~

II 31430

TH. AVR. AGULETTI

PROFESOR LA LICEUL «MIHAIŢI VIŢEZUL»

~~Inv. A. 70. 441~~

B344679

SCRISORE PUBLICĂ

ADRESATĂ DOMNULUI

☆ ☆ GR. G. TOCILESCU ☆ ☆

PROFESOR UNIVERSITAR. MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

DONATIUNE

5885
3485

BUCUREȘTI

Tip. „MINERVA“

1903

1947

CONTROL 1953

1956

1961

PC 437/66

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 311 430

« TU L'AS VOULU DANDIN »

B.C.U. Bucuresti

C34885

Domnului

Gr. G. Tocilescu

PROFESOR UNIVERSITAR. MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Loco

1. Sint vre-o câte-va zile, de când ați publicat o broșură — «un adevărat eveniment», cum țice în ironie d. Iorga — al cărei titlu complet este : «Analisa unui raport asupra manualului de istoria Românilor. Intimpinare adresată domnului Ministru al Cultelor și al Instrucțiunei publice». În acésta : pe de-o parte încercați a răspunde d-lui profesor și decan al Facultăței de Litere, Ión Bogdan, prea distinsul nostru slavist, care a referit defavorabil, dar exact, asupra cărței d-v., prezentată Ministerului spre aprobare ; pe de alta căutați prin tóte mijlócele a desființa manualul meu de aceeași specialitate, dar aprobat, terfelindu-mi cu acésta ocasiune și cinstea de autor didactic.

La prima parte a broșurei în chestiune nu voiú răspunde, căci nu e căderea mea. Socotesc, că d. Bogdan o va face și sînt convins, că o va face cu succes. De alt-fel mult reputatul critic și istoric, d. prof. N. Iorga, scandalisat de neexactitățile, ce debitați în acésta privință, v'a și luat în primire. «Sămănătorul» e martor.

Nu mă voiú desinteresa însă tot ast-fel și de partea a doua. Acésta mă atinge direct și — dacă nu pentru d-v., căruia póte n'ași fi obligat cu răspunsul ; dacă nici pentru Onor. Minister, care, după cum singur mărturisiți, nu

v'au luat în seamă tînguirile ; și nici pentru d-niî mei colegi, cari sciû mai consciințios de cât d-v. să aprecieze lucrurile — cel puțin pentru edificarea publicului, ce ați avut grija de a-l îmbia gratuit cu ultima producțiune și pentru restabilirea adevărului în sine, sînt dator a răspunde. Vă asigur însă, că voiû fi fórte obiectiv și netendentios, preferind a mă deosebi cu totul de d-v.

2. Nu voiû lua în considerațiune tóte atacurile rēutăcióse și nedrepte, ce nu fără dărnicie le presărați și în precuvîntarea și în partea întîia a noiei d-v. «opere». Că ași fi reclamagiû american, că am fost pãrtinit de d. Bogdan, că ași fi «tovarăș» cu d-sa în afaceri materiale, și alte multe acușațiuni de acest soiû, nu comportă un răspuns. Le ignorez pur și simplu, socotindu-le nedemne pentru a-mi atrage atenția.

Trec și peste preținsele d-v. exercițiû de spirit semănate în tótă broșura. O ast-fel de gimnastică duhlie, pentru a reuși, cată să fie opera unei intelectualități remarcabile, d. ex. a unui Iorga. D-v. ar trebui să vă reamintiți totdeauna, în acéstă materie măi ales, nenorocirea bróscei din fabulă.

Vin la partea principală a învinuirilor d-v., la chestiunea așa đisului «plagiat» (!)

3. Măi înainte însă o parantesă. Nu găsiți, că ați fost cam imprudent vorbind, cum đice proverbul, de «funie în casa spînzuratului»? Nu socotiți, că d-v. sînteți cel măi puțin chemat a moralisa ast-fel de incorectitudinî literare? Ați uitat óre spusele și scrisele d-lor Hașdeû, Quintescu, Anghel Dimitrescu, Iorga, Panu, Nădejde ș. a., în privința originalității cercetărilor d-v. istorice? Și dacă d-v. le-ați uitat, credeți că toți au făcut ast-fel? Nu se vor găsi alții, cari la nevoie, să le reîmprospăteze publicului, aceluiași public, la care ați făcut de astă-dată apel? Socotesc, că ați adoptat o procedare greșită și că ar fi fost mult măi onorabil să vedeți, cum se đice, «bârna din ochiul d-v., de cât paiul din ochiul altuia».

Și apoi nu găsiți, că prin formularea unei ast-fel de acu-

sări, aduceți insulte tuturor celor ce au apreciat favorabil manualul meu? Cum? D-l recensent, On. comisie, On. consiliu permanent, d. Ministru în fine, nu-s persoane competente de a fi văduț, că lucrarea mea e un «plagiat» după a d-v.? Dar d-nii profesori secundari, cari, de la prima apariție a acelu manual, l'au îmbrățișat cu o deosebită căldură și simpatie—pentru care le exprim și aici cele mai recunoscătoare mulțumiri—nu-s pregătiți de a fi constatată ceea ce d-v. pretindeți că ați constat? Atunci, de ce să aduceți așa grave ofense la totă lumea, în stare de a judeca lucrul, începând cu d. Ministru și terminând cu neînsemnata mea persoană? De ce?

Dar în sfârșit!

4. Pentru a convinge pe cititorii «Intîmpinării» d-v. cum că manualul meu, aprobat de On. Minister, este «copiat» după al d-v., neaprobat, întrebuițați următorul procedeu:

a) Reproduceți o parte din prefața cărții mele, anume pe aceea, unde eu mărturisesc, în totă sinceritatea și conștiințiositatea, că între isvórele, de care m'am servit întru alcătuirea acestei prelucrări didactice, au fost și scrisesele d-v. Și victorios strigați: s'a prins. Mai amintiți apoi cele câte-va «bucăți de lectură» reproduse după manualul d-v., tăcînd însă asupra faptului, că după fie-care din ele se indică complet isvorul.

b) Desmințiți categoric, dar fără temeiu și fără drept, restul prefeței de care vorbesc, susținînd că pe nici un alt autor, citat acolo, n'am utilizat, de cât numai și numai pe d-v.

c) Confundați intenționat un «plagiat» cu o «prelucrare didactică», stabilind o foarte curioasă formulă «plagiometrică», pe care vă trudiți a o aplica manualului meu. «*A copiat, dicită, «din cartea mea tot ce i-a plăcut; când n'a copiat a prescurtat; când n'a prescurtat a resumat; când n'a prescurtat ori resumat, a întors șirul frazelor, a înlocuit unele cuvinte printr'altele și a lăsat afură unele frase sau propozițiuni.*

d) Utilizați în fine sistemul pralelelor, dar într'un mod

iarăși propriu, supunând acestui supliciu câte-va scurte și neînsemnate pasagi, din cartea mea, ce ați crețut, în neexplicabila d-v. trufie, că vă aparțin.

5. Asupra tuturor acestora observ :

a) Argumentarea d-v., în ceea ce privește primul punct semnalat mai sus, e cel puțin curioasă. Nu cum-va interziceți utilizarea lucrărilor d-v., «fără autorisație» ? Lucru ar fi straniu. Nisce cercetări, și în deosebi cele din domeniul istoriografic, odată date publicului sînt ale acestuia. El le pôte utiliza, dacă ele au vre-o valóre, și mai ales le pôte utiliza pentru lucrările de școlă.

Eü am avut credința, pôte că m'am înșelat, că și d-v. ați lucrat ceva de seamă pe terenul istoriei naționale și în consecință am căutat să mă folosesc și de cercetările respective. Mai ales v'am avut în vedere «Manualul», de care vorbiți cu atâta nemeritată mândrie: fiind-că e singura d-v. lucrare completă, cu privire la istoria Românilor, și fiind-că asupra-î neîntrecutul d. Iorga, a făcut o întinsă, amărunită și exactă critică. A trebuit prin urmare să am continuu în vedere originalul pentru a urmări critica, singura care mă interesa în cel mai înalt grad. Mare lucru însă, mărturisesc, că n'am împrumutat din acela, căci mi-aü inspirat o mare neîncredere într'însul nenumăratele erori și falsități dovedite.

Sau pôte, și pentru puținul ce-am împrumutat de la d-v., nu trebuia să vă citez?! De ce? Ați crețut că o fac în ironie? Ori ați fi dorit pôte, să imitez pe alți scriitori, preținși istorici și archeologi mari, cu reputațiuni usurpate de savanți, cari utilizază, sau mai bine dis «subtilisază» cercetările altora, în lucrări de pură sciință, fără a o spune? Sau veți fi avut pretenția ca, fiind fost elev al d-v., să vă asemën absolut în tóte?!

b) În ceea ce privește desmințirea, ce o dați prefeței mele, acuzându-mă ast-fel de rea credință, o consider cu desăvîrșire neseriósă. De unde atâta presumțiune să sciți d-v., mai bine de cât mine, isvórele întrebuintate întru alcătuirea

manualului meu? Ce vă îndreptăţesce să-mi asvîrliţi în faţă, sub o formă mai deghizată, e drept, epitetul de mincinos?

Aflaţi încă odată, şi reţineţi vă rog, că în prefaţă n'am spus de cât adevărul. Dacă această scrisoare n'ar lua proporţii prea mari, aşi face un tablou de toate chestiile-paragrafe din manualul meu, vre-o 160, arătând în dreptul fie-căreia, amărunchit, isvórele după care a fost prelucrată. Atunci n'aţi mai stărui a contraface pe Toma Necredinciosul, şi v'aţi convinge, că, din toţi autorii citaţi, d-v. aţi fost cel mai puţin supus la contribuţiune, cum de alt-fel o şi afirm mai sus. Regret însă, că spaţiul nu-mi îngăduie o ast-fel de probă. Va fi suficient totuşi să fac această învedereare pentru principalele pasagii incriminate de d-v., rămânând ca de rest să vă încredinţaţi înşi-vă personal.

c) Trecând la punctul al treilea, vă atrag serios atenţia asupra faptului, că eu însu-mi am calificat de «prelucrare» manualul meu. Nu am formulat nici o pretenţie de originalitate. Şi-apoi o carte didactică nu póte fi de cât ast-fel. Pentru alcătuirea ei, materialul se culege de ori unde, originalitatea autorului neconstând de cât în modul cum îl presintă şcolarii. Dar constituie acesta un «plagiat»? Nu e nici-o deosebire între albina, care culege, câte puţin, din multe şi felurite flori pentru a ne da mierea, şi între furnica, care fură un tot întreg, pentru a nu ne oferi nimic în schimb?

Şi în definitiv formula d-v. «plagiometrică» n'are nici un rost. După ea, toate cărţile, nu numai cele de şcolă, pot fi socotite «copiate». De ce nu s'ar presupune, d. e., că lucrarea lui X e plagiată după a lui Y, întru cât, după ciudata d-v. concepţie a plagiatului, e destul ca ea să aibă cu acesta o asemănare cât de mică şi slabă pentru a fi declarată: *copiată*, orî *prescurtată*, orî *resumată*, orî *schimbată în cuvinte*, orî *inversată în fraze şi propoziţiuni*, etc.? In deosebi ea s'ar aplica cu succes unui manual de istorie, unde fiind vorba de «fapte», acestea, ca şi adevărurile matematice, nu pot fi de cât la fel şi, de cele mai multe ori, nu se pot

expune de cât într'o formă consacrată, fatal asemănătoare. Dar tocmai din cauza elasticității sale, póte fi acéstă formulă invocată în mod temeinic și încă de ómenii cu pretenție de a-și da seamă de ce vorbesc?

d) În fine, cu privire la «punerea pe două colóne», ar fi fost de dorit, ca acésta să o faceți în mod absolut corect. Să reproduceți exact pasagiile bănuite a fi «plagiate», precum și preținsele lor «originale», fără de nici-un adaos și fără de nici-o trunchiere. Și mai ales să păstrați ideea, la care se referă «plagiatul» și «originalul». Dar așa cum ați operat d-v., falsificând diferitele pasagi, fie în «copie», fie în «original», numai și numai pentru a ajunge la o formă cât mai mult asemănătoare, e un procedeu desonorant. În așa chip or-ice carte, mai ales manuale didactice, și încă de istorie, se pot pune «pe două colóne». De aceea și sistemul paralelelor își are rostul lui și d-v. trebuia să-l înțelegeți. Dar, de!, o procedare corectă v'ar fi pus în nepuință să elaborați broșura d-v. «epocală»!

Apoi, era nu numai bine, dar și cinstit, ca în aplicarea paralelismului, să se fi ținut socotélă, în ceea-ce privește manualul meu, și de următoarele: 1) că exemplarului înaintat Ministerului spre aprobare i făcusem deja mai multe modificări, cum constată și raportul d-lui recensent; 2) că mi s'aũ impus de comisie și alte schimbări; 3) că pe lângă acestea am mai făcut ulterior eũ încă altele, care aũ fost supuse din nou autorității însărcinate cu aprobarea; și 4) că în fine ediția ultimă, singura care póte fi comparată cu ultima a cărței d-v., a apărut cu numeroase prefaceri. Nu trebuia dar să vă mărginiți în mod brut la prima ediție a manualului, căci, de-ați fi avut în vedere cele de mai sus, multe din acușările, ce închipuiți pe socotéla mea, s'ar fi dovedit cel puțin de prisos. Dar, repet, cum ați mai fi putut învinui atunci?!

6. Și acum, înainte de a intra în amănunte, cu privire la valórea paralelismului practicat de d-v., cu atâta satis-

facțiune dar și cu atâta rea credință, măi fac următórea observare :

Pasagiile considerate de tl.-v. ca «plagiate», și prin urmare rěstignite pe cele douě colóne, sînt în numěr total de 45 și însumează la un loc cam 250 rîndurî, de cele stabilite oficial pentru cărțile didactice, saũ 7 paginî. Se vede dar cât de neînsemnate sînt ele ca întindere. Raportându-le apoi la manualul meũ, din care sînt reproduse, se póte constata și sporadicitatea lor. În adevěr, cartea respectivă numerând peste 10.000 rîndurî saũ 272 paginî, e ușor de înțeles, că cele 250 rîndurî saũ 7 paginî, distribuite în 45 pasagiũ, se pierd cu desăvîrșire. Importanța acelor pasagiũ «copiate» e dar ca și nulă. Cu ele saũ fără ele manualul în chestie își păstrează caracterul sėũ deosibit, fiindța sa aparte, nedatorând lor existența sa. De aceea vė e cu atāt măi curiosă afirmația, că șa cartea e «copiată în cea măi mare parte» după a d.-v. Oare 250 rîndurî saũ 7 paginî față de 10.000 rîndurî ori 272 paginî, și încă resfirate printre acestea, constitue «cea măi mare parte»? Și observați, m'am pus în ipotesa, că în adevěr acele pasagiũ ar fi «plagiate» după d.-v., de și, după cum voiũ învedera imediat prin câte-va exemple tipice, lucrul e cu desăvîrșire falș.

Pe de altă parte, dacă pentru un moment ași rămâne în aceeași ipotesă, o parte din pretinsele «plagiaturi» și-ar avea explicația lor. În primul rînd, cele referitóre la epoca romană — căci pentru acėsta d.-v. aveți câte-va cercetări măi serióse, deși mulți le declară «subtilisate» din alți autori streinî — și apoi, întru cât-va, și cele ce privesc domnia lui Carol pînă la proclamarea regatului, de vreme ce, manualul d.-v. fiind întocmit pe vremurî din însărcinare oficială, ați avut putința să cunoșteți un numěr óre-care de fapte sigure. Nu trebuia să țin socotėlă de tóte acestea ?

Dar măi e ceva. Cartea d.-v. servindu-mi încă din anii de școlar pînă măi de ună-đi, ca singurul mijloc de a cunoște istoria patriei, e posibil ca măi multe cuvinte, măi

multe expresii, chiar frase întregi, de o turnură specială să-mi fi rămas întipărite în memorie. Și, când a trebuit să expun și eu aceleași evenimente, n'ar fi mirare ca acele întipăriri să-mi fi revenit mașinal sub condei. De alt-fel n'ar fi acesta unicul cas de asemenea natură. S'a mai întâmplat și cu alții, și încă cu scriitori și literați a căror originalitate și valoare e îndubitabilă. Și se poate întâmpla cu oricine. Citirea frecventă a unei opere te influențează, îți conformeză gândirea în mod identic cu a autorului respectiv, și de aci fatal lucrarea, ce vei da la lumină, se va întâlni cu cea studiată, nu numai pe terenul fondului, dar chiar pe al formei. Ast-fel s'a produs atâtea «plagiate», de care istoria literară a popórelor vorbește, pe lângă cele născute dintr'o neexplicabilă identitate de idei. Negreșit însă, că toți scriitorii, cari s'ar găsi în această categorie, au trecut împrumuturile făcute, «plagiaturile», prin prisma lor specială de gândire și întocmire, li-au imprimat pecetia particulară a felului lor de a fi, au făcut o operă proprie. Și iată de ce «plagiatul» meu, dacă ar fi «plagiat», s'ar putea explica cu atât mai mult pe această cale, căci, pentru cercetătorul imparțial, manualul Aguletti are un caracter cu totul special și diferit de manualul Tocilescu.

7. Dar e timpul să las la o parte orice conjectură, să es din domeniul ipotetic și să fac dovada, că la punerea pe cele «două colóne» a președut din parte-vă reaua credință și falsificarea. Voiu lua pentru acesta cele mai de seamă pasagi incriminate, după prima și ultima ediție a manualului meu, și voiu reproduce tot-de-odată și pasagiile corespunzătoare din operele originale ori prelucrări, după care m'am condus. Mă voiu referi în special numai la manualele ori la lucrări popularisatóre, pentru a rămâne ast-fel în sfera didactică. Mărturisesc însă, că reproducerile le voiu face în modul cel mai exact, neimitându-vă deci pe d-v. Și după aceste casuri tipice veți judeca de rest și prin urmare vă veți convinge, cât preț trebuie să se pună pe calomniósa d-v. acușatie de «plagiat».

I. Voiŭ lua întâiŭ pasagiul privitor la unitatea Românilor. Iată-l după ambele mele ediții :

EDIȚIA PRIMĂ

(p. 6).

«Cu toate acestea Româniŭ una sînt, căci se trag din aceeași tulpină, grăiesc aceeași limbă, aŭ aceeași datine și obiceiuri. Ei constituiesc dar un tot moral și intelectual, aŭ același suflet și de aceea istoria Românilor îmbrățișeză viața întregului neam românesc, de peste 11 milioane suflete».

EDIȚIA ULTIMĂ

(p. 4).

«Cu toate că Româniŭ sînt astfel de despărțiți și răspinși ; și cu toate că nu se aseamănă nici prin peripețiile prin care aŭ trecut, nici prin rezultatele la care aŭ ajuns, totuși istoria lor i îmbrățișeză pe toți. Ei formeză unul și același popor, căci aŭ legături comune de origine, limbă, datine și obiceiuri, alcătuint ramura răsăritenă a ginteŭ latine».

Iată și pe cele corespunzătoare din manualul D-lui Xenopol și al d-v., care mi-aŭ servit ca isvor :

XENOPOL (p. 2) :

«Istoria Românilor nu cuprinde decŭ istoria unei singure țeri, ci istoria unui popor, unui neam, care are aceeași origine, aceeași limbă și aceeași obiceiuri. Dacă poporul român nu formeză un singur tot în privința teritoriului, el este unul și nedespărțit în privirea morală și intelectuală ; este același corp, același suflet și trebuie decŭ studiat în întregimea lui, de și este îmbrăcătŭit politicesce, adecă împărțit sub mai multe stăpîniri.

De aceea istoria Românilor va cuprinde expunerea destinelor, prin care a trecut întregul grup al Latinilor răsăriteni...».

TOCILESCU (p. 2) :

«Ei, de și trăiesc sub guverne deosebite, de și sînt despărțiți unii de alții prin piedici politice și naturale, de și n'aŭ ajuns de-o potrivă la conștiința națională, totuși grăiesc o limbă una și aceeași în temeliile sale, aŭ mai aceeași datine și obiceiuri, formeză același corp, același suflet, dovadă că-și trag nascerea dintr'una și aceeași tulpină. Ei represintă una și aceeași rasă : rasa latinilor din Orient...».

Din cele șise mai sus se înțelege că o istorie a Românilor ar trebui să îmbrățișeze viața politică și culturală a întreg poporului românesc».

După cum vedeți, și sper că cel puțin de astă dată veți vedea acésta, n'am prelucrat, cu atât mai puțin «copiat», pasagiul incriminat numai după d-v. O consciințioasă comparație între reproducerea de mai sus vă va lumina într'acéstă privință.

De altfel nu este nu sciū ce filosofie în acel pasagiū, ca să faceți din el un cas capital. Tótă lumea, și în tóte oca-siile naționale, a spus și va spune adevărul coprins în acele rînduri. In cât nu e nevoie pentru acésta, ca d-v. să fiți «plagiat».

Și cu acéstă ocașiune o interesantă observație.

In edițiile manualului d-v. din seria I, adecă anterioră anului 1899, lipsesce statornic chestiunea «obiectul istoriei Românilor», din care face parte pasagiul de mai sus. Ați introdus-o numai când a prevădut-o programa oficială de studii din 1899, și ați introdus-o prelucrându-o, «plagiindu-o» cum ați dice d-v., după d. Xenopol, în al cărui manual acéstă chestiune figura de mult. Proba o face însă-și reproducerea de mai sus, și pe lângă, acésta dacă scrisoarea de față n'ar lua dimensiuni prea mari, ași pune pe două colóne întréga chestiune. Totuși nu mă pot opri de a nu vă servi următorul fragment:

XENOPOL

(p. 1)

«Rasa latină este concentrată într'un mare corp în apusul Europei: Italia, Franția, Spania și Portugalia, precum și parte din Belgia și Svițera... Numérul acestei mase compacte a rasei latine se suie aproape la 83 milióne de ómenii».

TOCILESCU

(p. 2)

Italienii, Francezii, Spaniolii și Portugezii, o parte din Belgienii și Elvețienii alcătuiesc rasa latinilor din Occident. Aceștia populéză cea mai mare parte din Europa apuseană... Numérul lor se urcă aproape la 83 milióne de ómenii».

Și acum ce mai dicități prea puritanule domn? Dar când vă voiū reaminti, că și a doua chestie din program, «Aședarea geografică a poporului român», tot după d. Xenopol ați lucrat-o, o să vă mai grăbiți a acusa pe alții? Ori ați uitat cum ați făurit aceste două chestiuni?!

II. Analizez acum pasagiul privitor la luptele lui August cu Dacii :

EDIȚIA PRIMĂ
(p. 16)

«August, supunând părțile din dreapta Dunărei, anume Moesia, trimise împotriva Dacilor o puternică oște, condusă de Cneiu Lentulu. Acesta înaintă până la Murăș și bătău pe Daci în propria lor țără (9 d. Chr.). Pentru prima dată oștea romană călca Dacia».

EDIȚIA ULTIMĂ
(p. 13)

«August, supunând părțile din dreapta Dunărei, anume Moesia, trimise împotriva Dacilor o puternică oște. Conducătorul ei, Cneiu Lentulu, înaintă până la Murăș și bătău pe Daci în propria lor țără (9 d. Chr.). Pentru prima dată oștea romană călca Dacia».

Același pasagiū în isvórele consultate sună :

ONCIUL («Dacia» în «Enciclopedia Română»):

«August... trimise o oște sub conducerea lui Cnaeus Lentulus în contra Dacilor din stînga fluviului, care înaintă până la Murăș și bătău pe Daci în propria lor țără (pe la 9 d. Chr.), atunci pentru prima dată călcată de oște romană».

TOCILESCU (p. 39):

«Ba, un general roman, Gnaeus Lentulus, trecu Dunărea, ajunse până la Murăș și bătău infricoșat pe Daci în propria lor țără (anul 9 d. Chr.). Acésta era cea dintâiu armată romană care călca pe pămîntul Daciei».

Și acum ?! Cum rămâne și cu acésta «plagiare» după d-v. ? Aveți consciința neadevărului ce trîmbițați ?

Pe lângă acésta mai observați un lucru. Articolul d-lui Onciul e scris în 1898, adecă tot înainte de ediția d-v. din 1899. Ați putea explica dar cum stă chestia ?

III. Am ajuns la pasagiul privitor la lupta de la Tapae, dintre Traian și Decebal. Iată-l după ambele mele ediții :

EDIȚIA PRIMĂ
(p. 18)

«La Tapae, loc norocos pentru Romani, Traian întâlnește o mare armată dacică și are loc cea mai crâncenă luptă. După o împotrivire desperată, Dacii fură cumplit învinși, dar și Romanii au rău mare pierdere».

EDIȚIA ULTIMĂ
(p. 15)

«La Tapae, loc norocos pentru Romani, Traian, întâlnind o mare armată dacică, dăte cea mai crâncenă luptă. După o împotrivire desperată, Dacii fură cumplit învinși, dar și Romanii au rău mare pierdere».

În izvoarele consultate de mine, se găsește sub forma următoare :

XENOPOL (p. 16):

«Ajuns la Tapae, loc cunoscut Romanilor de la victoria renumită aici contra Dacilor de generalul Iulianus, Traian întâlnește pentru prima dată armata Dacilor, și o învinge într-o luptă din cele mai crâncene».

TOCILESCU (p. 38—39):

«Campania anului următor 102 se deschide cu bătălia sângeroasă de la Tapae, în același loc unde cu 13 ani mai înainte Tettius Iulianus renumise o victorie strălucită asupra Dacilor. Și de astădată Dacii, după lungă împotrivire și luptă disperată, fură învinși, dar și Romanii au rău pierdere simțitoare».

BUȚUREANU (p. 51):

«După ce aședă oștile, Traian se îndreaptă către Tapae, unde se întâlnește cu o mare armată dacică. Aici are loc lupta cea mai crâncenă, pe care o are Dacii, luptând cu desneajdă și ținând piept bărbătesc tuturor atacurilor romane, dar la cele din urmă sînt învinși și nevoiți ca să ia fuga lăsând în mâinile Romanilor un bogat lagăr și prizonieri numeroși; însă și Romanii au rău pierdere mare».

Mai puteți susține, că și acest pasagiū e «plagiat» după «celebrul» d-v. manual? Dar atunci ce va să dică o «prelucrare»? Și la urma urmei, ori-cum s'ar întorce expunerea simplă a luptei de la Tapae, ea va reveni totdeauna cam

la aceeași formă. Dar pentru acésta să proclamați «plagiatul»?!

IV. Iată și pasagiul privitor la podul lui Traian, după manualul meu :

EDIȚIA PRIMĂ

(p. 19)

«In acest scop, el puse pe vestitul architect Apolodor din Damasc să construiască un pod de piatră peste Dunăre, în dreptul Drubetei (Severin), pentru a servi la trecerea armatei și la legarea Daciei cu imperiul. Minunata clădire, cu 20 stâlpi de piatră și cu arcade de lemn, pe de-asupra cărora se întindea podéla cu parmaclăcuri de ambele părți, fu gata în anul 104».

EDIȚIA ULTIMĂ

(p. 16)

«In acest scop, el puse pe vestitul architect Apolodor din Damasc să construiască un pod de piatră peste Dunăre, în dreptul Drubetei (Severin), pentru a servi la trecerea armatei și la legarea Daciei cu imperiul. Monumentala lucrare, cu 20 stâlpi de piatră, ale căror urme se vęd și ađi când scad apele fluviului, cu arcade, podélă și parmaclăcuri de lemn, fu gata în anul 104».

Să trec acum la pasagiile respective din isvóre :

XENOPOL (p. 19):

«Fiind-că astă-dată Traian se hotărise a alipi statornic Dacia de imperiul roman, apoi el pune să se zidiască un pod de piatră peste Dunăre, prin architectul Apolodor din Damasc, și anume pe la locul unde se află Turnul Severinului de astă-đi. Podul este isprăvit în cursul anului 104...».

ONCIUL (cursul de la Universitate, litografiat):

«In acest scop, acum în anul 104, începu el minunatul pod de peste Dunăre, ale cărui urme se vęd și ađi la Turnu-Severin».

TOCILESCU (p. 44):

«Cu acest scop Traian, odată cu lucrarea șoselei de la Porțile-de-fier, însărcină pe Apolodor de la Damasc, cel mai vestit architect din acel timp, să construiască un pod de piatră peste Dunăre. Locul se alese între Costol (în vechime Pontes, ceva mai sus de Cladova) și Turnu-Severinului, în vechime Drubeta, ca cel mai potrivit, pentru că pe acolo albia rîului este mai îngustă. Minunata

clădire fu gata până în toamna anului 104. Podul era aşternut pe 20 stâlpi de piatră, împreunaţi prin bolte de lemn, iar pe d'asupra se întindea podéla cu amëndouë parmaclăcurile sale împodobite în rëscuri».

BUŢUREANU (p. 53):

«Punându-şi în minte Traian acésta, se pregăti cu tot dinadinsul, așa pusă să se adune oştirî, trimise pe arhitectul Apolodor din Damasc să ridice un pod pe Dunăre, care să lege Dacia cu Moesia. Acest pod fu aruncat în fața Drobetei (Severinul) pe 20 stâlpi de piatră și pe arcade de lemn».

Din toate acestea e ușor de vădit, cred, că și aici acușatia d-v. de plagiat e absolut gratuită.

Mai întâiu e tendențios paralelismul d-v. în ceea ce privesc începutul pasagiului. După d-v. prin podul în chestie, Traian urmăria să lege parte din Oltenia cu malul drept. După cele-l'alte isvóre și după mine, scopul podului era de a înlesni trecerea trupelor în al doilea rësboiü dacic și numai în urmă de a servi ca legătură între Dacia și imperiü. E dar diferință de fond între cele ce spun eu și cele ce ați spus d-v.

Apoi faptul în sine, ridicarea podului, este expus aprópe la fel în toate isvórele, de care m'am servit. De ce atunci să presupuneți, că acest fapt e «plagiat» din cartea d-v.?

Numai la descrierea aceluï pod m'am condus mai mult după d-v., pentru că în acéstă privință aveati óre care detalii. Și cum doriaam să dau copiilor o idee generală de acest prim pod stătător aruncat peste Dunăre, a trebuit să urmez mai mult isvorul unde se găsia ceva analog. Ca să inventez, pentru a fi original, n'aveam ce. Nu puteam întrebuinta nici amplificări, căci se întindea atunci prea mult descrierea și se abătea de la scopul propus. Și așa am fost silit să am în vedere descrierea din manualul d-v., de și nu sunt sigur că vă aparține. Dar e «plagiată»?

Și apoi o asemănare de soiul acesteia am explicat-o ceva mai sus. O continuă «toceală» a manualului d-v. tocilescian a avut ca efect — nenorocit efect, o recunosc — fixarea

ore-căror expresiuni, ca «minunata clădire» ș. a., cari cu greu și cu încetul se pot lăsa. Cu timpul însă, ediția ultimă e un început, mă voiū scăpa tot mai mult de ceea ce cartea d-v. a putut să mă influențeze și voiū aduce îmbunătățiri nouă prelucrării mele, prin citirea a tot mai multe lucrări speciale.

Nu voiū trece însă mai departe până a nu tempera puritanismul d-v. și cu acéstă ocaziune.

Manualul d-v., faimosul d-v. manual, căruia îi faceți o reclamă atât de scandalosă, a fost întocmit pentru prima oră la 1885. Inaintea lui însă existaū manualele d-lui Xenopol și al regretatului Aug. Treb. Laurian. Ei bine, e bănuiesc că tot pasagiul în chestie, din manualul d-v., e prelucrat, ca să nu ȃic «plagiat», după cele corespunđătore din manualele anunțate. Paralelismul de mai jos îmi produce acéstă bănuială. In adevăr, iată ce se găsește în manualul lui Laurian, într'unul vechiū al d-lui Xenopol și într'al d-v. :

LAURIAN
(ediția 1867 p. 82)

«Ca să pótă purta răsboiul cu mai mare securitate, însărcină pe arhitectul Apollodor dela Damasc să construiască un pod de piatră peste Dunăre,...»

XENOPOL
(ediția 1831 p. 24)

«Pentru a duce la îndeplinire planul său el puse să se zidiască un pod stătător de piatră peste Dunăre, prin arhitectul grec Apollodor din Damasc... El era aș-zat pe 20 stâlpî, pe care se rezima nisce bolți de lemn...»

TOCILESCU
(ediția 1900 p. 44)

«Cu acest scōp Traian... însărcină pe Apollodor de la Damasc, cel mai vestit arhitect din acel timp să construiască un pod de piatră peste Dunăre.... Podul era așternut pe 20 stâlpî de piatră împreunați prin bolți de lemn...»

Lucrul e prea bătător la ochiū, de a nu fi îndreptățit să formulez bănuiala de mai sus, ba încă să o întind asupra întregii d-v. lucrări. Doar aveți porniri plagiatorice.

Și cu acésta o întrebare: vă satisface serviciul, ce vi-l fac, de a «desgropa trecutul»? Să mai urmez?

V. Un alt pasagiū incriminat este cel care se referă la

34885

serbările din Roma după cucerirea Daciei. E mic și neînsemnat, totuși îl voi analiza. În ambele mele ediții e redactat ast-fel :

EDIȚIA PRIMĂ
(p. 20)

«Din toate părțile lumii au venit solii de felicitare la Traian».

EDIȚIA ULTIMĂ
(p. 18)

«Din toate părțile lumii au venit delegațiunii să felicite pe Traian».

În isvóre e ast-fel:

XENOPOL (p. 23):

«Din toate părțile lumii, până și din depărtatele Indiî, sosiră solii de felicitare pentru izbînda repurtată de Traian. Jocurile de fiare și gladiatorî, ce fură date de Împărat cu acea ocașie, ținură 123 de zile.»

TOCILESCU (p. 54):

«Din toate părțile lumii veniră soli ca să felicite pe Traian, și 123 de zile fără întrerupere ținură jocurile și serbările.»

Ca să mai fac comentariî asupra acestuî «cas» e de prisos. Cele ce spuneți d-v. și cele spuse de d. Xenopol sînt mai-mai identice. Și cum lucrarea d-luî Xenopol e anterioră lucrărei d-v., bănuiala formulată la analiza pasagiuluî precedent, se întăresce tot mai mult. Dar pe aceiași măsură se întăresce și credința, că d-v. aveți o îndrăsnelă ca să nu ȃic «tupeu», fără seamăn. Cum? Sînteți «cu musca pe căciulă» vorba romănescă, și învinuiți totuși pe alții?

VI. Să mergem însă mai departe, să ajungem la organizarea Daciei romane. Din acéstă chestie ați extras și incriminat câte-va pasagii, și anume pe cele următoare, care sînt la fel în ambele mele ediții:

EDIȚIA PRIMĂ (p. 24); EDIȚIA ULTIMĂ (p. 22):

«Fiind situată la marginile imperiuî, Dacia era provincie imperială și guvernată de un Legatus Augusti. Acesta era numit pe 3 ani și ședea în Metropola Ulpia Traiana, adică în Sarmizegethuza.»

«Pentru ușurința administrației și stringerea impozitelor, Dacia fu divizată în mai multe părți, fără a se crea prin această provincii separate. La început fură două: Dacia superioară, partea mai apropiată de Roma, adică apusul provinciei și Dacia inferioară, partea mai depărtată de Roma, adică răsăritul provinciei. Mai târziu se făcură trei părți administrativo-financiare: Dacia Porolissensis, cam prin nordul Ardélului, cu reședința în Porolissum (Moigrad); Dacia Apulensis, cam prin centrul și sudul Ardélului, cu reședința în Apulum (Alba-Iulia); și Dacia Malvensis, cam prin Oltenia, cu reședința în Malva (Celeiū).

«Stringerea veniturilor era încredințată unor procuratori imperiali, Procuratores Augusti, câte unul de fie-care din cele trei subîmpărțiri ale provinciei...»

Aceiași chestie după isvóre :

ONCIUL (cursul universitar):

«In aceste părți colonisate se află și cele 3 capitale ale celor 3 Dacii și anume: Porolissum (Moigrad), la nord, pentru provincia Porolissensis, care cuprinde partea de mază-nópte a Daciei; Apulum (Alba-Iulia) pentru provincia Apulensis, care cuprinde teritoriul central al Daciei; și Malva (probabil Celeiū) pentru provincia Malvensis în partea sud-estică a Daciei. Împărțirea această e făcută mai târziu anume în timpul lui Marcus Aurelius. Înainte de el Adrian împărțise Dacia în 2 părți: Dacia superioară, partea apusană și Dacia inferioară, partea răsăritenă. Această împărțire avea numai cât un scop administrativ și anume acela de a înlesni mai ales administrația financiară. Guvernatorul și celelalte instituțiuni rămaseră comune cu reședința în Sarmizegethuza, care purta titlu de Metropola Daciei.»

ONCIUL («Dacia» în «Enciclopedia Română»):

«Sub dominațiunea romană (107—271) Dacia a fost împărțită administrativ mai întâiu în două părți, numite: Dacia superioară și inferioară, apoi în trei: Apulensis cu capitala Apulum (Alba-Iulia); Porolissensis cu capitala Porolissum (Moigrad), și Malvensis cu capitala Malva (probabil Celeiū). Această împărțire însă era numai pur administrativă, Dacia continuând a fi o singură provincie cu Metropola Ulpia Traiana (Sarmizegetusa).»

XENOPOL (p. 38):

«Provincia Dacia fu organizată după modul celorlalte provincii romane și pusă sub ocîrmuirea unui dregător, care purta numele de Legatus Augusti.

În privința financiară, Dacia fu împărțită în trei părți: Apulensis, Porolissensis și Malvensis. În fruntea fie-căreia din ele se afla câte un procurator Augusti.

TOCILESCU (p. 57):

«Dacia fiind o provincie a împăratului, iar nu a senatului roman, era guvernată de un legat imperial (Legatus Augusti pro praetore), care reunea în persoană sa cea mai mare putere civilă și militară. El avea reședința la Sarmizegethusa, care încă din primii ani ai cuceririi devenise colonie romană cu numele de Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegethusa. Acești legați sau guvernatori se alegeau la început dintre foștii pretori; mai târziu însă (după a. 168) trebuiau să fi fost mai întâiu consuli. Ei erau trimiși în Dacia numai pe câte trei ani, după care timp de guvernare, se numiau alții în locurile. Până astăzi cunoscem vre-o 50 de Guvernatori ai Daciei de la a. 107 până la 222 d. Chr.

«Pentru înlesnirea administrațiunei și stringerea impozitelor, Dacia fu împărțită la început în două: în Dacia superioară sau de sus (numită astfel fiind-că era mai aproape de Roma), care ocupa partea apusană a provinciei; și în Dacia inferioară sau de jos (numită astfel fiind-că era mai departe de Roma), care ocupa partea răsăritenă, adică Oltenia. De la anul 168 d. Chr. (sub împăratul Marcu Aureliu), ea fu împărțită în trei: 1) în Dacia Porolissensis, sau Dacia nordică, cu capitala Porolissum (ați Moigrad); 2) Dacia Apulensis, sau Dacia Centrală, cu capitala Apulum (ați Alba-Iulia), și 3) Dacia Malvensis, sau Dacia sudică (Oltenia), cu capitala Malva (Celei), în jud. Romanați. În fie-care din aceste cetăți se afla câte un procurator al împăratului (Procurator Augusti), însărcinat cu stringerea impozitelor din Daciele respective».

BUȚUREANU (p. 58):

«Dacia fu întocmită în chipul următor:

«Pentru ușurința administrației și a stringerei dărilor, la început, fu împărțită în două: Dacia inferioară și superioară; iar din timpul lui Marc-Aureliu în 3: Dacia Malvensis, cam prin Oltenia de ați, cu capitala în Malva; Dacia Apulensis, cam prin Transilvania de sud și centru, cu capitala Apulum și Dacia Porolissensis, cam prin Transilvania nordică, cu capitala în Porolissum.

«Dacia fiind o provincie imperială și nu senatorială, fiind la marginile împărăției, fu încredințată unui legatus Augusti cu reședința în Sarmizegethusa...

«Partea financiară a provinciei fu condusă de 3 procuratori după numărul celor 3 împărțiri ale Daciei».

Mai are sens și adevăr, acum când v'am pus sub ochi toate isvórele întrebuintate — și, după cum am spus mai sus, nu v'e pun sub ochi lucrări speciale, ci numai manuale sau expunerii popularisatóre, pentru a rămáne în sfera didactică — cã citatul pasagiú e «copiat» după d-v.? De ce atâta presumpțiune? De ce atâta tendință de monopolizare din parte-v'e a sciinții istorice? Și alți autori spun aceleași lucruri. Orí aú «copiat» după d-v.?!

Și apoi trebuia să sciți, cã noțiunile generale de organizare a provinciilor romane le cunosc și din operele privitoare la istoria romană. În cât nu era nevoie, pentru a spune cã «Dacia era o provincie mărginașe și deci imperială», să v'e «plagiez» pe d-v.

Aceleași lucru am de đis și în privința altor pasagii referitoare la chestia organizării Daciei, de și ar fi fost explicabil, cum arăt mai sus, ca în acéstă epocă a istoriei nóstre să v'e fiú mai mult dator cu împrumuturi. De aceea m'e mărginesc a face numai reproducerea de rigóre, fără de nici un comentariu.

După manualul meú :

EDIȚIA PRIMĂ (p. 25); EDIȚIA ULTIMĂ (p. 22):

«Acestia (procuratorii) adunau: impozitul fonciar, capitația sau darea celor săraci, dările indirecte pe moșteniri, sclavi, negoș și arendi, și «annonă» sau contribuțiunile în natură pentru întreținerea armatei și pentru magistrați. Alte venituri ca: moșiile, liveđile, pășunile, vămile, ocnele, minele etc., se dădeau în întreprindere sau arendă. Minele de aur însă se administrau printr'un procurator special».

După isvóre :

TOCILESCU (p. 57—58):

«Impozitul cel mai însemnat care se percepea era: impozitul fonciar, după un recensămint, care se făcea periodic la fie-care cincii sau șeci ani. Ceii care nu avea avere proprie plătiaú capitația. Pe lângă impozitul fonciar se mai aduna și contribuțiuni în natură, trebuincioșe armatei și magistraților: pâine, vin, unt-de-lemn, oțet, carne, lemne, haine, cum și nutrețul pentru caii armatei.

«Aceste contribuțiuni se numiau annona sau annona militaris. Minele de aur se administrau printr'un procurator aurarium, din care cunoșteam până acum vre-o șese. Moșiile statului, livețile și pășunile, vămile, salinele și cele-l'alte mine erau date în arendă».

BUȚUREANU (p. 59):

«Dările pe care le strîngeau procuratorii în provincie erau: foncieră, dare pe cap, apoi dări indirecte precum 5% pe moștenire, darea pe sclavi și dări pentru negoț și arende».

XENOPOL (p. 29):

«Unele venituri erau date în întreprindere, precum al pășunelor, al ocnelor de sare, vămile și altele...»

«Minele de aur trecură prin cucerire în proprietatea statului roman, care îngrijia de exploatarea lor printr'un procurator aurarium».

VII. În neînsemnatul pasagiū, care caracterisază 2 orașe din Dacia romană, d-v. vă întreceți prin excesul de corectitudine literară. Ași lipsi de la datoria mea, de a pune în evidență procedurile d-v. «onorabile», dacă n'ași reproduce «copia» și «originalul», cu necesarele lămuriri. Nu ȳic «isvorul», de 6re-ce pentru cele câte-va cuvinte n'a fost nevoie de consultat pasagiū speciale. Caracterisarea făcută reeșia din însă-și materia tratată până aci în manual. ȳic «originalul» pentru a vă complace.

Iată «copia»:

EDIȚIA PRIMĂ (p. 25); EDIȚIA ULTIMĂ (p. 23):

«Principalele orașe erau: Sarmizegethuza (Grădiștea), centru politic, religios și comercial al Daciei; Apulum (Alba-Iulia), centru militar și centrul rețelei de drumuri, care străbăteau provincia...».

Iată și «originalul», orientându-mă după indicațiile d-v.:

TOCILESCU (p. 58—59):

«Sarmizegethusa (ađi Grădiștea), care prin pozițiunea sa geografică într'una din văile cele mai frumoșe și mai roditore ale Transilvaniei, în valea Hațegului, înconjurată de munți uriași și apărată de ori-ce pericol din afară, putu să înflorască repede. Ea era punctul central, religios, politic și comercial al Daciei; într'insa resida gu-

vernatorul împărătesc, procuratorul Daciei Apulensis, precum și Preotul cel mai mare al provinciei. Aci se afla altarul lui August, adică al împăratului deificat și adorat de totă lumea, și care se ținea drept cel mai puternic din zei. Aci, în fie-care an, se adunau în cele d'întâiu zile ale lunii August deputații cetăților Daciei în dietă (concilium, conventus), ca să desbată și să hotărască afacerile de interes local, să voteze bugetele, să numiască pe funcționari, să decreteze mulțumirile obicinuite guvernatorilor provinciei pentru administrațiunea lor înțeleptă, dar mai cu sémă ca să onoreze pe August, pe împăratul deificat, aducând rugăciunile și sacrificiile lor la altarul lui August, al cărui sacerdote, ca cel mai mare preot al provinciei, presida dieta. Cetatea era îndestulată cu apă prin construire de apeducte. Ea avea edificii publice frumoase, amfitétru (adică locul unde se lupta cu animalele și se da jocuri și serbări poporului), băi, un circ gimnastic (unde se făceau exerciții militare, etc.), ale cărora ruine se ved până astă-zi, alătura cu colone și statue de marmoră, sarcofage (cosciuguri sau tronuri de piatră), mosaicuri, sculpturi și pietre scrise. Două-spre-dece sate românesci ocupă astă-zi locul, unde odată strălucise capitala Daciei.

«Apulum (azi Alba-Iulia), a cărei origină se datorește tarabelor (canabae) în care se vindeau lucrurile necesare pentru soldații legiunei a XIII Gemina, staționată acolo. Cea mai mare parte a populațiunei sale se compunea din veterani, adică din soldați, cari după ce terminau serviciul armatei, nu se mai întorceau în patria lor, ci rămăneau statornici la Apulum. Din canabă Apulum s'a făcut municipiū sub Marcu Aureliū (între a. 161—180), înzestrându-se cu un apeduct însemnat. Aci era lagărul permanent al legiunei, care avea și un cimitir milităresc. Ca centru militar al Daciei, Apulum era și centrul rețelei de drumuri, cari străbăteau Dacia».

De astă-dată, acușația d-v. ia o față patologică, căci în mod normal nu se va putea susține nici odată, că 3 rînduri garmond, din manualul meu, sînt «plagiate» după 30 de rînduri petit, din manualul d-v. Sau atunci nu înțelegeți ce va să zică «plagiat»? În ori-ce cas o tristă lumină se revarsă asupra-vă, din ori ce punct de vedere s'ar lua, prin acéstă acușație.

VIII. Un alt pasagiū, semnalat ca «plagiat» după «ilustra» d-v. lucrare didactică, e următorul, privitor la înființarea imperiului româno-bulgar:

EDIȚIA PRIMĂ (p. 47); EDIȚIA ULTIMĂ (p. 41):

«Ura și împilările bizantine ajunseră la culme sub împăratul Isak II Anghelul. Acesta, căsătorindu-se cu fiica regelui Ungariei și făcând mari cheltueli de nuntă, puse nouă și grele dări pe vite, oi și rimători. Români și Bulgarii, dar mai ales cei d'întăiu, cari trăiau mai mult cu păstoria, se simțiră peste măsură de apăsați. De aceea trimiseră cu plângere la curtea împărătească pe frații Petru și Asan, Români din părțile Balcanilor. Plângerea fu respinsă cu semeție, iar delegații palmuiți».

Pentru acest pasagiū aū fost utilizate următoarele isvóre :

ONCIUL («Asanescii» în «Enciclopedia Română»):

«Acéstă ură între Greci și Români și asupririle Bizantinilor ajunseră culmea sub împăratul Isak II (1185—1195), care puse dări nouă, apăsatóre mai ales pentru Români și Bulgari. Sub conducerea fraților Asan și Petru, Români din părțile Hemului (Balcan), Români și Bulgarii se răscolară decī în contra asupritórei stăpâniri bizantine».

XENOPOL (p. 54):

«... Aceștia (Bizantinii) vroind să impună Românilor și Bulgarilor dări mai grele de cum le plătise până acum, provócă în aceste popóre o completă răscolă, care le aduce din nou la neatărnare (1185). Răscolă porni din sinul Românilor, care sub doi frați, Petru și Asan, din acea gintă, respinseră domnia bizantină».

TOCILESCU (p. 110—111):

«In anul 1185 Isaac II Angelos, împăratul grecesc de Constantinopole, se căsători cu fata regelui unguresc Bela III. Cheltuelile cele mari de nuntă sleiseră cu totul visteria împărăției; ca s'o umple din nou împăratul scóse o dare ne mai pomenită pe vite, oi și rimători. Români din munții Balcani, cari se hrăniau mai mult cu păstoria, vedënd că li se ia dobitocele cu sila și sint asupriți peste măsură, aleg dintre dinșii pe doi frați Petru și Ión Asan, ce se pretindeau că se trag din vechii împărați ai Bulgarilor, și-i trimit cu plângere la împăratul. In loc de dreptate, aceștia căpătară palme».

BUȚUREANU (p. 103—104):

«Pe la anul 1185 împăratul bizantin Isaciū Anghel, căsătorindu-se cu fiica lui Bela III regele Ungariei, făcu o nuntă cu mare pompă și istovind banii, puse dări nouă, între care și darea în natură pe vite. Acéstă nouă dare lovia mai ales pe Români, a căror ocupație era mai numai păstoria; pentru acéstă ei trimiseră o deputație

dintre cei mai pricepuți ai lor, anume pe frații Petru și Asan. Deputația nu câștigă nici o ușurare; ba mai mult, fiind cu îndrăsnéla dreptului și a ignoranței, Asan fu palmuit».

Nu mai îmi pierd vremea și vorba, în urma celor reproduse, de a tăgădui cu energie calomnioasă d-v. învinuire. Comparația isvórelor utilizate de mine, mă dispenséză de acésta.

Un lucru observ și țin să vă atrag atenția asupra-î. Nu de alta, dar la vârsta d-v. uitați repede.

În edițiile vechi ale manualului d-v. nu există chestia imperiului româno-bulgar. Ați introdus-o în 1899. Pentru prelucrarea ei ați urmat volumul I din Istoria d-lui Xenopol și mai ales pe d. Onciul. Articolul acestuia, citat din «Encicl. Rom.», e scris în 1896, adică tot înainte de faimosul an 1899. Atunci de ce mai vorbiți de alții, și încă pe nedrept?

IX. Dar mai aflu un pasagiú «copiat», a cărui lămurire mă pune din nou «în neplăcuta situație» de a vă găsi și aici cu «pufușor pe botișor», cum dice fabula. E vorba de execuția revoluționarului Dózsa. În edițiile mele acest episod e expus ast-fel:

EDIȚIA PRIMĂ (p. 88); EDIȚIA ULTIMĂ (p. 80):

«În lupta ce avu loc aci (Iulie 1514), răsculații fură zdrobiți, iar «Regele» lor prins și executat în cele mai grósnice torturi. Pus pe un tron de fier înroșit în foc, în cap cu o corónă de fier asemenea înroșită, călăii îi atingeau corpul cu fiare arzátóre, iar tovarășii lui, lăsați să flămîndiască,, i rupeau de viu carnea cu dinții.»

În isvórele consultate el stă așa:

SEPTIMIU SEVER SECUA («Archiva» din 1897. p. 147).

«Dosa odată prins, nobilimea își rěsbună asupra lui. Cam pe la 20 Iulie el e executat în cele mai grósnice torturi. După ce în fața lui a fost tăiat în bucăți fratele său Grigore, el e pus pe un tron de fier înfierbîntat, pe cap i se puse o corónă de fier tot fierbinte, iar o samă de ostași de ai lui, ținuti nemăncăți câte-va zile, sînt forțați să rupă cu clește fierbinți din carnea «Regelui țeranilor» și să mănânce.»

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ (art. «Dózsa»):

«... aci aŭ pus pe Dózsa pe un tron de fier roşit în foc, i-aŭ pus corónă în cap şi i-aŭ dat sceptru şi măr în mâini, tóte roşii de foc, aŭ rupt bucăţi din carnea lui şi aŭ silit pe soţii săi să mănânce.»

TOCILESCU (p.

«La Timişóra este bătut, prins şi omorît în casne ne mai pome-nite: pus pe un tron, pe cap cu o corónă de fier roşie în foc, ca şi tronul, şi pe când calaii atingeau corpul lui Doja cu fiare arđe-tóre, alţii siliau pe tovarăşii lui, cari fuseseră lăsaţi să fiamândiască, ca să-î rupă cu dinţii carne pe când era încă viu »

Ce să mai ăic faţă de acéstă nouă acusaţie, de acéstă nouă îndrăsnélă? Intréga d-v. broşură e o sfidare a ade-vérului şi a bunului simţ, dar mi se pare că în acest punct aţi atins culmea. Ce fel? D-v. luaţi în 1899 — ediţiile seriei I nu o aŭ — chestia lui Dózsa după monografia citată din «Archiva», care apărase în acéstă revistă în 1897; eŭ pre-lucrez aceiaşi chestie, după acelaşi isvor principal; şi totuşi ...eŭ «v'am plagiat»?! Dar aţi uitat axioma matematico-geometrică, ce ne desfăta odată anii de şcolă, că «două cătimî egale cu o a treia sînt egale între sine»? Ori v'aţi potrivit proverbului: «ăi-î mamă guşată, pân' nu-ţi ăice ea»?

Şi încă ceva. Rěscólei lui Dózsa i daŭ în cartea mea vorbind de starea Românilor de peste munţi până în sec. XVI, o deosebită atenţie. I consacru mai bine de o pagină, cum singur vă puteţi încredinţa. D-v. din contră vă întin-deţi mai mult asupra rěscólelor anterióre acesteia — pe care le-aţi lucrat tot după d. Xenopol—nerezervând pentru a lui Dózsa de cât vre-o câte-va rînduri. Dar atunci, cum se póte «plagia» o pagină după un sfert de pagină?! Absurdităţilor nu le puteţi pune punct?

8. Ar fi să trec peste limitele unei scrisori, măcar pu-blice, căutând a vă învedera la tóte pasagiile încriminate isvórele de care m'am servit şi neseriositatea acusaţiunei d-v. Socotesc că cele analizate până aci sînt suficiente şi «ab uno disce omnes». Mai ales e adevěrat acest ada-

giu pentru cazul de față, întru cât restul pasagiilor declarate «plagiate» sînt lipsite de importanță. Ele se referă la fapte istorice de ordine secundară, care, în tocmai ca formulele matematice, nu se pot exprima de cât mai la fel în toate scrierile similare.

De alt-fel cele mai multe din aceste pretinse «plagiaturi» au dispărut la ediția ultimă, cum vă puteți singur convinge, din o cercetare sinceră a lor. Așa sînt cele privitoare: la condițiile țeranilor după «legătura lui Mihaiu», la starea țărilor în epoca Fanarioților — aci comiteți un fel de excrocherie, căci spusele d-v. se referă la războiul din 1787—1792, pe când eu caracterizez întreaga epocă fanariotă, conducându-mă întru acésta după neprețuitele studii ale d-lui prof. N. Iorga — la listele electorale ale lui Voghorișe ș. a. În viitor, vă asigur, cum făgăduiesc și mai sus, că vor dispărea cu desăvîrșire și cele ce vor mai fi rămas, cu o formă cât-de-cât apropiată de a manualului d-v.

9. Nu voi sfîrși însă înainte de a stigmatiza, cum se cuvine, procedurile d-v. maloneste și în ceea-ce privește calomniosul paralelism asupra domniei regelui Carol.

Cu câte-va pagini mai sus am dis, că asupra acestei epoce, și anume asupra primei ei părți, n'ar fi fost de mirare să vă fi avut pe d-v. ca prim izvor. Scriseseți o carte din însărcinare oficială, prin urmare fuseseți în măsură a cunoște câte-va fapte pozitive, pe care ori cine trebuia să le aibă în vedere. Din fericire însă, exemplele de mai jos vor dovedi, nici în acésta parte nu v'am «copiat».

De alt-fel tocmai aci sînteți de necopiat. După cum afirmă și d. prof. Ión Bogdan, faptele referitoare la acésta epocă le-ați virit într'un nămol de frase hiperbolice și desgustător de laudăroșe față de familia domnitore, sub cuvînt că sădiți în inimile copiilor sentimente dinastice. Dar eu disprețuesc ast-fel de bombasticisme, cu atât mai mult că m'am convins de ridiculul lor. Și apoi nici asupra elevilor n'au efectul dorit. Sentimentele dinastice în aceștia nu se pot deștepta numai cu vorbe, ci cu fapte.

Trebue expuse adică cât mai multe acte din domnia regelui Carol, lăsând ca acestea să vorbiască de sine, căci ele sînt mai elocinte, de cât umflăturile de stil. Și așa am scris eu epoca de care vorbesc: expunînd fapte — mai ales în ediția ultimă — care să facă pe orî cine a înțelege marile binefaceri, ce lunga și glorioasa domnie a marelui nostru suveran a revărsat asupra Românilor. Am evitat cât am putut ceea ce maestrul critic, d. Titu Maiorescu, a numit «beția de cuvinte». Dar atunci cum puteam să vă «plagiez» tiradele d-v. respingătoare?

Dar în sfîrșit, fiind că chestiunile de raționament par a nu vă fi familiare, vă voi pune sub ochi câte-va exemple, care să vă dea măsura de rest.

I. Semnalați ca «plagiat» pasagiul privitor la chemarea Principelui strein. Iată-l după ambele mele ediții:

EDIȚIA PRIMĂ (p. 251): EDIȚIA ULTIMĂ (227-228):

«Programul politic al locoteneței domnesci și al ministerului său Ión Ghica era: chemarea principelui strein. Pentru realizarea acestuia, guvernul convocă de urgență Senatul și Adunarea Deputaților, care proclamară în unanimitate ca domn al României pe contele Filip de Flandra, fratele mai mic al Regelui Belgiei. Acesta însă refusă tronul din motive personale (30 Martie).....

«După refuzul lui Filip de Flandra, poporul român prin plebiscit său vot universal, alege ca domn pe tînărul principe Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Acesta era un vlăstar din marea și strălucita familie domnitore a Prusiei și se cobora prin linie femeiască din neamul lui Napoleon cel Mare. Alegerea sa fu întărită de Adunarea țerei, care îl proclamă domn ereditar (1 Maiu 1866) sub numele de Carol I»

Iată și isvórele consultate:

XENOPOL (p. 232—233):

«Se convocă imediat Adunarea care proclamă întâiu de domn pe Contele Filip de Flandra, fratele mai mic al regelui Belgiei. Acesta însă nu primi din motive personale. Atunci se chemă la tron pe Carol Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, din familia domnitore a Prusiei și care se cobora prin linie femeiască din familia Napo-

leoniiană. Principele Carol fu ales de domn al Românilor printr'un plebiscit, în urma căruia Adunarea îl proclamă de domn în ziua de 1 Maiu 1866».

TOCILESCU (p. 509):

«La 11 Februarie 1866 Senatul și Adunarea Deputaților proclamară în unanimitate domn al României pe Conte Filip de Flandra, fratele mai mic al regelui Belgiei. Locotenența Domnăscă, cu cabinetul Ión Ghica, conduse afacerile în numele principelui, care refusă tronul (30 Martie). Atunci poporul alege prin plebiscit (cu 685.969 voturi) pe M. S. principele Carol de Hohenzollern din strălucita familie domnitore a Prusiei (8 Aprilie). Alegerea fu întărită de prima adunare constituțională, care (în ziua de 1 Maiu) votă menținerea unirei și proclamă domn hereditar pe principele de Hohenzollern sub numele de Carol I».

BUTUREANU (p. 471—472):

«In urma liniștirii turburărilor se convocară Adunările țerei, care aleseră de domn pe Filip de Flandra, fratele regelui Belgiei, însă acesta nu primi tronul. Atunci Adunările proclamară de domn pe Carol Ludovig de Hohenzollern-Sigmaringen din familia domnitore în Prusia, care printr'un plebiscit fu recunoscut de domn, iar Camerele îl proclamară sub numele de Carol I».

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ (art. «Carol»):

«După detronarea lui Cuza Vodă (11 Febr. 1866) și după refuzul Contelui Filip de Flandra de a veni în România, un plebiscit efectuat în zilele 2—8 Aprilie 1866, alege cu 685.000 voturi contra a 224 pe Principele Carol Domn al României».

Ce comentarii să mai fac? Socotesc, că e de ajuns o cercetare conștiințioasă a reproducerilor de mai sus, pentru ca acușafia d-v. să cadă cu succes.

II. Un alt pasagiū de analizat e cel privitor la convenția cu Rușii. Acēsta este expusă în manualul meu ast-fel:

EDIȚIA PRIMĂ
(p. 256)

«In Octobree 1876 primul ministru al guvernului liberal de atunci, Ión Brătianu, se duse la

EDIȚIA ULTIMĂ
(p. 232)

«In Octobree 1876, primul ministru Ion Brătianu se duse la Livadia (Crimeea), spre a se

Livadia, în Crimeea, spre a se înțelege în această privință cu Țarul Alexandru II și cu Cancelarul său Gorciakoff. Resultatul acestor întrevederi fu încheierea unei convențiuni cu Rușii (4 Aprilie 1877), un mare eveniment în istoria statului românesc, colosul nordic ne mai permițându-și a trece de capul său hotarele țerei. Prin ea, pentru a cărei încheiere Domnul se chibzuise într'un sfat extraordinar și cu toți foștii președinți de consiliu și care fusese aprobată și de Parlamentul român: pe de o parte se permitea trecerea trupelor rusești către frontiera Turciei, prin România; pe de alta se garanta menținerea și respectarea drepturilor politice ale Statului român și integritatea-i teritorială.

înțelege în această privință cu Țarul Alexandru II și cu Cancelarul său Gorciakoff. Resultatul acestor întrevederi fu încheierea unei convențiuni cu Rușii (4 Aprilie 1877). Prin această se permitea trecerea trupelor rusești către frontiera Turciei, prin România. În schimb se garanta menținerea și respectarea drepturilor politice ale Statului român și integritatea lui teritorială.

Iar în isvóre în chipul următor:

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ (art. «Carol»):

«In Octobree 1876 Brătianu se duse la Livadia în Rusia, pentru a se înțelege cu împăratul Alexandru II și un cancelarul Gorciacov. La 4 Aprilie 1877 se încheie între România și Rusia convenția pentru trecerea armatelor rusești prin România și garantarea integrităței teritoriului român».

XENOPOL (p. 234):

«Ea (România) încheie cu acest imperiu o convenție în 4 Aprilie 1877, prin care România conceda Rusiei trecerea trupelor pe teritoriul său, către granițele turcesci, iar «Guvernul M. S. Impăratului se obligă a menține și a face să se respecte drepturile politice ale statului român, ast-fel cum rezultă din legile interne și tratatele existente, precum și a menține integritatea actuală a României». Acest tratat încheiat de domnitorul Carol și de primul său ministru Ión Brătianu fu ratificat de Corpurile legiuitoare...»

TOCILESCU (p. 523) :

«In toamna ce urmă acestei numiri, Brătianu fu însărcinat ca să viziteze pe împăratul Rusiei Alexandru II la Livadia (în Crimeia) și să se asigure mai bine de intențiunile sale războinice; apoi (la 2 Aprilie 1877) Domnitorul convocă un mare consiliu extraordinar, compus din foștii președinți de consiliu, spre a discuta asupra atitudinii României în cas de război. Ast-fel numai după o chibzuire matură și silit de împrejurări, guvernul român încheie cu Rusia convenția din 4/16 Aprilie (1877) relativă la trecerea trupelor ruse prin România. Prin această convențiune Țarul se obligă a menține și a face să se respecte drepturile politice ale Statului român precum și a menține și apăra integritatea actuală a României».

Ei?! Aici avem de a face tot cu un «plagiat» și încă tot după importantisima d-v. operă? Dar atunci hotărât se vede că d-v.: sau nu vă dați seama de ce afirmați sau nu înțelegeți, că susținând neadevăruri și rătăciți vă discalificați.

III. In fine mă mai opresc la un pasagiū, în același mod «copiat» ca și cele de pînă aci :

EDIȚIA PRIMĂ
(p. 261)

«In tot timpul luptelor, Domnitorul Carol fusese neobosit din zori pînă în noapte, purtându-se printre trupe, îmbărbătându-le și împărtaşind cu ele toate trudele și pericolele; iar Dómnna Elisabeta, augusta sa soție, cu inima-î duiósă, îngrijia ca și o mamă de nenorociți răniți».

EDIȚIA ULTIMĂ
(p. 235)

«In tot timpul luptelor, Domnitorul Carol fusese neobosit printre trupe, iar Dómnna Elisabeta, augusta sa soție, îngrijia ca și o mamă de nenorociți răniți».

In isvóre acest pasagiū se găsește în forma următoare :

X=NOPOL (p. 238) :

In tot timpul acestor lupte Domnitorul român se purta printre trupe, împărtaşind pericolele și îmbărbătându-le la luptă. Pentru a le da exemplul curagiului, își expunea singur viața în locurile cele mai periculoase, convorbind liniștit cu încunjurimea lui, pe când o plóe de glónțe cădea din toate părțile.

«In timp ce domnul comanda în răsboiū, Dómnă Elisabeta îngrijia de răniți, în fruntea unei mulțimi de femei din societatea cea alésă, care alergase și ele la locul de onóre. Insa-și Dómnă căuta de bolnavi, dând exemplul devotamentului cu aceeași abnegație pe care Domnitorul îl dádea în răsboiū».

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ (art. «Elisabeta»):

«După isbucnirea răsboiului contra Turciei la 1877, cu o exemplară stăruință și abnegațiune personală îngrijesce de răniți..... De atunci i-a rămas în popor numele de «mama răniților».

TOCILESCU (p. 538):

«Cât a ținut împresurarea și pînă la întórcerea sa în țéră (15 Decembrie), domnitorul a fost neobosit, din revérsatul zorilor și pînă târziu nóptea călare pe cal, inspectând pozițiunile, facénd recunós-ceri, urmând din diferite baterii acțiunea luptei și dând ordinele cuvenite; visitând pe răniți la ambulante; petrecénd nóptea pe cîmp în rindurile armatei sale, împártășind cu dinsa tóte greutățile, tóte trudele și pericolele. In același timp, în Bucuresci dómna Elisaveta cu inima-i duiósă îngrija de oștenii suferinđi, ca adevérată mamă a răniților.»

10. Inainte de a termina ași mai avea ceva de adăogat în privința învinuirii, că în manualul meu se cuprind: «multe și nenumérate confusiuni», «multe și de tot felul erori», «ciudățeni de formă și de fond». Dar mă dispensez de a răspunde la acésta. Materialul istoric nefind al meu, acușația d-v. nu are nici un rost. Și în orî ce cas ea nu póte să fie susținută, de óre-ce eū am ales materialul cel mai nou, deci pe cel mai critic, pe cel mai exact.

Cât privesce forma, d-v. sînteți cel mai puțin în drept a vorbi de ast-fel de «ciudățeni». Pentru a savura așa ceva nu era nevoe să alergați la manualul meu, ci să cercetați pe al d-v., care abundă, și încă prea abundă, în ele. De alt-fel nu afirm un lucru nou cu acésta. Inaintea mea aū spus'o și alții și încă mai competenți ca mine: d-nii Iorga, Bogdan, etc.

Dar puteați d-v. să nu mai «găsiți» un nou punct de defăimare pentru cartea mea?!

11. Dar să sfîrșesc, căci și scrisoarea de față a devenit prea lungă și ceea ce am avut de spus am făcut-o. Afirmările d-v. neputîndu-se susține rămân «veghiate» calomniî, iar manualul meu, pe care ați vrut să-l sdrobiți, rămîne ceea ce a fost: o bună prelucrare didactică pentru școlile noastre secundare. Acesta este purul adevăr și ori ce ați face și ori ce ați dice nu-l veți putea schimba.

Și acum ca încheere *):

*) O încheiere mai esențială, și mai cu greutate totdeodată, un fel de resumare succintă a acestei scrisori, găsesc, în ultimul moment, în studiul făcut, asupra «fenomenalei» d-v. broșuri, de marele critic și istoric, d. prof. univ. N. Iorga, și publicat în «Sămănătorul». Vi-o reproduc, după ultimul număr (47) al acestei excelente reviste, ca să vă fie «spre ținere de minte».

Iat-o:

«In al treilea rînd, d-sa caută să dovedescă cum că manualul, recomandat de d. Bogdan, al profesorului secundar Aguletti e plagiat după al d-sale «de la prima pagină și până la cea din urmă».

«Acesta nu e adevărat.

«Paralelele ce dă d. Tocilescu arată numai că pentru anumite părți, care sînt cele mai puține, d. Aguletti, care o și spune, a luat ca basă manualul d-lui Tocilescu. Pentru altele, mai multe, a făcut acesta cu d. Xenopol, cu d. Onciul, cu d. Bogdan, cu mine. Desfid pe d. Tocilescu să arate că părțile relative la Ștefan-cel-Mare, la Mihai-Vitezul, la cultura română din sec. al XVIII-lea sînt cătuși de puțin împrumutate de la d-sa. De la mine și de la cei-l'alți d-nul Aguletti a luat ici și colo expresii, dar pretutindeni frasa e turnată din nou de d. Aguletti, și, dacă el n'a spus mai mult, e că n'a cetit mai mult (și pe viitor, ca să înlătore și umbra unei bănueli, va ceti de sigur și lucrările speciale, care-î pot folosi).

«Acesta e adevărul. Ce spune d. Tocilescu, rămîne să fie neadevărul. Și, când el vine de la un profesor în vîrstă, de la un profesor universitar, membru al Academiei, contra unui începător, e mai reprobabil. Și mai reprobabil când vine de la un concurent învins. Mai reprobabil însă cu mult când o nedreptă acuzare de plagiat se aduce de omul care a plagiat mai mult în România, de la început până la sfârșit, de unul despre care acum două-șeci de ani scria d. Hasdeu: «Cine a plagiat odată, va mai plagia».

«Și că nu se înșela d. Hasdeu, a dovedit-o totă cariera științifică a d-lui Tocilescu, și o dovedesce acum, în 1903, această mică

Care să fie cauza «eșirei» d-v. împotriva-mi? Nu sînt nici profesor universitar, ca să vedeți în mine un concurent la stima și dragostea studenției. Nu sînt nici savant academician, ca să vă disput gloria științifică. Nu v'am fost nici dușman personal, ca să fiți îndrituit de a mă trata așa cum o faceți. Nu sînt nici om bogat, ca să vă scandalizeze amestecul meu în afaceri cu cărți de școlă. Nu vă sînt în fine nici adversar politic.

Dimpotrivă. Sînt un modest profesor secundar. Nu m'am ilustrat prin lucrări de «nemuritoare» valoare. Ca fost elev al d-v. v'am purtat totdeauna — ved că pe nedrept — o deosebită considerațiune. Am o situație materială, pe care, socotesc,

mostră de plagiat cu care-mi voi lua rămas bun pentru moment — o! numai pentru moment! — de la d. Tocilescu:

Monumentele epigrafice, de Gr. G. Tocilescu, p. 165.

Resultă de aici că Salvianus însoțise pe Xenophon în diferitele lui procuraturi.

P. 273.

De aceia Cauer înșira pe Pompeius Proculus printre *beneficarii* legaților, cari erau guvernatori și dispunea numai de o legiune, ceia ce nu s'ar înțelege, dată fiind epoca inscripțiunii.

Ibid.

Ast-fel faptul că în inscripțiune se zice numai «legatus», nu pôte fi hotărîtor, căci guvernatorul Daciei se numește, cînd *legatus Augusti pro praetore*, cînd simplu *legatus*, cînd *consularis*.

Jung, *Fasten*, p. 44.

Er ist also dem Xenophon in verschiedene Procuraturen als Subalternbeamter nachgef. lgt.

P. 30.

Cauer stellt den in unserer Inschrift genannten M. Pompeius Proculus unter die *beneficarii* der Legaten, die Statthalter waren und über bloß eine Legion verfügten, was mit der nicht zusammengheht...

P. 29.

Dass derselbe hier nur «legatus» heisst, würde nicht entscheiden, da solche Ungenauigkeiten, etc. Es wird *legatus Augusti pro praetore* oder auch bloß *legatus Augusti* und *consularis* bei den Statthaltern Daciens abwechselnd gebraucht...

că nu mi-o invidiați. Sînt în fine — ce sórtă! — «amic politic» al d-v.

Atunci?! Să fie iubirea de adevăr, care v'a îndemnat să faceți, ceea ce ați făcut? Dar rîndurile de mai sus învederează cât de mult respect (sic) păstrați adevărului.

Mobilul condannabilei d-v. atitudinii e altul, și cei ce vă cunosc l'au ghicit. E marele neajuns moral, ce vă stăpânesce, *lăcomia de bani*, care v'a făcut o tristă reputație între toți și care a fost pe punctul de a vă crea, mai acum câte-va luni, o nouă și durerósă, dar pôte meritată, poziție socială.

Anume: ați avut durerea de a fi pierdut, prin respingerea de Minister a manualului d-v., venitul ce de 18 ani vi-l servia populația școlară. Deposedat de acest «privilegiu» ați cășunat asupra aceluia care a avut norocul să vă înlocuiască. asupra mea, neținînd sémă de nici o considerațiune, de nici un scrupul. Și ast-fel, ați transformat o chestie didactică într'o afacere de tarabă.

Desgustător, de sigur, prea desgustător, dar adevărat!

Și cu asta am sfîrșit.

TH. AVR. AGULETTI

Profesor la Liceul «Mihail Vitezul».

Bucurescî, 1903 Nov. 20.

